

**BOLALARDA PSIXOLOGIK MUAMMOLARNING SABABLARI,
NAMOYON BO‘LISHI VA PROFILAKTIKASI**

Ruzibayeva Dildora Zayniddin qizi

Sirdaryo viloyati Xovos tumani 4- maktab psixologi

Ummatova Gulchehra Egamnazarovna

Sirdaryo viloyati Xovos tumani 20- maktab psixologi

Annotatsiya: Ushbu maqolada bolalarda uchraydigan psixologik muammolarning asosiy sabablari, ularning namoyon bo‘lish xususiyatlari hamda profilaktik choralari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Bolalik davri shaxs psixikasining shakllanishida muhim bosqich bo‘lib, bu davrda yuzaga keladigan salbiy psixologik omillar bolaning shaxsiy rivojlanishiga, o‘quv faoliyatiga va ijtimoiy moslashuviga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Maqolada oilaviy muhit, tarbiya uslublari, maktabdagi munosabatlar hamda ijtimoiy omillar bolalarda psixologik muammolarni keltirib chiqaruvchi asosiy sabablar sifatida yoritiladi. Shuningdek, bolalarda kuzatiladigan hissiy beqarorlik, agressiv xulq-atvor, xavotirlik, o‘ziga ishonchsizlik kabi belgilar tahlil qilinadi. Profilaktika yo‘nalishida esa oila, maktab va psixolog hamkorligining ahamiyati, psixologik qo‘llab-quvvatlash usullari hamda erta diagnostika imkoniyatlari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: bolalar psixologiyasi, psixologik muammolar, hissiy rivojlanish, agressivlik, xavotirlik, oilaviy muhit, tarbiya, maktab psixologi, ijtimoiy moslashuv, profilaktika, erta diagnostika.

Kirish

Bugungi kunda jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi, axborot oqimining keskin ortishi hamda turmush tarzining o‘zgarishi bolalar psixologiyasiga ham bevosita ta’sir ko‘rsatmoqda. Bolalik davri shaxsning asosiy psixologik xususiyatlari shakllanadigan eng muhim bosqichlardan biri hisoblanadi. Aynan shu davrda bola o‘zini anglash, atrof-muhitga moslashish, ijtimoiy munosabatlarni o‘zlashtirish hamda emotsional barqarorlikni shakllantirish jarayonini boshdan kechiradi. Shu sababli bolalik davrida yuzaga keladigan har qanday psixologik muammo shaxsning kelajakdagi rivojlanishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatishi mumkin. So‘nggi yillarda bolalarda turli xil psixologik muammolar, jumladan, hissiy beqarorlik, xavotirlik, agressiv xulq-atvor, o‘ziga ishonchsizlik, diqqat va xotira buzilishlari kabi holatlar ko‘proq kuzatilmoqda. Bunday muammolar nafaqat bolaning o‘quv jarayoniga, balki uning ijtimoiy munosabatlariga, oiladagi va tengdoshlari orasidagi muloqotiga ham salbiy ta’sir etadi. Ushbu holatlarning yuzaga kelishida oilaviy muhit, tarbiya uslublari, maktabdagi pedagogik yondashuv, ijtimoiy muhit hamda zamonaviy

texnologiyalarning ta'siri muhim omillar sifatida namoyon bo'ladi. Shu nuqtai nazardan, bolalarda psixologik muammolarning sabablarini chuqur o'rganish, ularning qanday namoyon bo'lishini tahlil qilish hamda samarali profilaktik choralarni ishlab chiqish dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyatga ega hisoblanadi. Chunki erta aniqlangan va to'g'ri yo'naltirilgan psixologik yordam bolaning sog'lom psixik rivojlanishini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Mazkur maqolada bolalarda uchraydigan psixologik muammolarning asosiy sabablari, ularning tashqi va ichki namoyon bo'lish belgilari hamda ularni oldini olishga qaratilgan profilaktik chora-tadbirlar ilmiy asosda tahlil qilinadi.

Asosiy qism

Bolalarda psixologik muammolar turli ichki va tashqi omillar ta'sirida shakllanadi. Ularning kelib chiqish sabablari murakkab bo'lib, ko'pincha bir nechta omilning bir vaqtda ta'siri natijasida yuzaga keladi. Ushbu omillarni shartli ravishda oilaviy, ijtimoiy, pedagogik va individual-psixologik guruhlariga ajratish mumkin.

Bolalarda psixologik muammolarning sabablari

Birinchi navbatda, oilaviy muhit bolalarning psixologik holatiga eng kuchli ta'sir ko'rsatadigan asosiy omillardan biridir. Oilada doimiy nizolar, ota-ona o'rtasidagi tushunmovchiliklar, ajralish holatlari yoki bolaga nisbatan befarqlik uning hissiy rivojlanishiga salbiy ta'sir qiladi. Shuningdek, haddan tashqari qattiq nazorat yoki aksincha, e'tiborsizlik ham bolada xavotirlik, ishonchsizlik va agressiv xulq-atvorni keltirib chiqarishi mumkin.

Ikkinchi muhim omil — pedagogik muhitdir. Maktabda o'qituvchining munosabati, sinf jamoasidagi ijtimoiy iqlim, tengdoshlar bilan o'zaro munosabatlar bolaning psixologik holatini belgilaydi. Kamsitish, tanqidning haddan tashqari ko'pligi yoki o'quvchining muvaffaqiyatlarini e'tiborsiz qoldirish unda o'ziga ishonchsizlik va ruhiy bosimni kuchaytiradi.

Uchinchi omil — ijtimoiy muhit va zamonaviy texnologiyalarning ta'siri. Internet va ijtimoiy tarmoqlarda uzoq vaqt sarflash, yoshga mos bo'lmagan kontentlar bilan tanishish bolalarda emotsional beqarorlik va diqqat buzilishlariga olib kelishi mumkin. Bundan tashqari, ijtimoiy taqqoslash, boshqalardan o'zini past baholash holatlari ham psixologik muammolarni kuchaytiradi.

Shuningdek, individual-psixologik omillar ham muhim ahamiyatga ega. Har bir bola o'z temperamentiga, asab tizimi xususiyatlariga va shaxsiy rivojlanish darajasiga ega. Kuchli sezgirlik, tez ta'sirlanish yoki introvertlik kabi xususiyatlar ham psixologik muammolarning yuzaga kelish ehtimolini oshiradi.

Psixologik muammolarning namoyon bo'lishi

Bolalarda psixologik muammolar turli xulq-atvor va emotsional belgilar orqali namoyon bo'ladi. Eng ko'p uchraydigan belgilar qatoriga hissiy beqarorlik, tez jahldorlik, yig'loqilik, xavotirlik va qo'rquv holatlari kiradi. Ba'zi bolalarda esa

aksincha, o‘z ichiga tortilish, muloqotdan qochish va yolg‘izlikka moyillik kuzatiladi. O‘quv faoliyatida esa diqqatning tez chalg‘ishi, xotira sustligi, topshiriqlarga befarqlik yoki o‘qishga nisbatan qiziqishning pasayishi kabi holatlar namoyon bo‘ladi. Agressiv xulq-atvor ham muhim belgilaridan biri bo‘lib, u tengdoshlar bilan nizolar, jismoniy yoki og‘zaki tajovuz shaklida ifodalanishi mumkin.

Profilaktika va psixologik yordam yo‘llari

Bolalarda psixologik muammolarning oldini olishda oilaviy, maktab va psixologik xizmatlarning hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Oilada bolaga mehr-muhabbat, qo‘llab-quvvatlash va ishonch muhitini yaratish uning sog‘lom psixologik rivojlanishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi. Ota-onalar bolani tinglash, uning fikrini inobatga olish va emotsional ehtiyojlarini qondirishga e‘tibor qaratishlari lozim. Maktab sharoitida esa ijobiy psixologik muhit yaratish, o‘quvchilar o‘rtasida hamkorlik va hurmatga asoslangan munosabatlarni shakllantirish muhimdir. O‘qituvchilar bolalarning individual xususiyatlarini inobatga olib, ularni rag‘batlantirish va qo‘llab-quvvatlash orqali psixologik bosimni kamaytirishlari mumkin. Maktab psixologi esa erta diagnostika, profilaktik suhbatlar, treninglar va korreksion mashg‘ulotlar orqali bolalardagi muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etishda muhim rol o‘ynaydi. Shuningdek, guruhiy psixologik mashg‘ulotlar bolalarda muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirish va hissiy barqarorlikni shakllantirishga yordam beradi. Bolalarda psixologik muammolarni erta aniqlash va to‘g‘ri yo‘naltirilgan profilaktik ishlar orqali ularning oldini olish mumkin. Bu esa sog‘lom, barkamol va psixologik jihatdan barqaror shaxsni tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, bolalarda psixologik muammolar zamonaviy jamiyatda dolzarb pedagogik-psixologik muammolardan biri hisoblanadi. Ularning yuzaga kelishida oilaviy muhit, maktabdagi pedagogik jarayon, ijtimoiy omillar hamda bolaning individual-psixologik xususiyatlari muhim rol o‘ynaydi. Ushbu omillar bir-biri bilan o‘zaro bog‘liq holda bola psixikasining shakllanishiga ijobiy yoki salbiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Bolalarda uchraydigan hissiy beqarorlik, xavotirlik, agressivlik, o‘ziga ishonchsizlik, muloqotdan qochish va o‘quv faoliyatidagi pasayish kabi holatlar psixologik muammolarning asosiy namoyon bo‘lish belgilaridir. Bu belgilarni erta aniqlash va ularga o‘z vaqtida psixologik yordam ko‘rsatish bolaning keyingi rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, profilaktika ishlari samaradorligini oshirishda oila, ta‘lim muassasasi va maktab psixologi hamkorligi muhim hisoblanadi. Bolaga nisbatan mehr-oqibatli munosabat, ijobiy psixologik muhit yaratish hamda individual yondashuvni ta‘minlash orqali ko‘plab psixologik muammolarning oldini olish mumkin. Umuman olganda, bolalarda sog‘lom psixologik rivojlanishni

ta'minlash jamiyatning kelajagi uchun muhim vazifa bo'lib, bu jarayonda barcha tarbiyaviy va ta'limiy tizimlar birgalikda faoliyat olib borishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Yo'ldoshev J.G'. **Ta'lim menejmenti va boshqaruv asoslari**. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017..
2. G'oziev E.G. "Umumiy psixologiya". – Toshkent: O'qituvchi, 2008.
3. Davletshin M.G. "Yosh davrlari va pedagogik psixologiya". – Toshkent: O'qituvchi, 2005.
4. Rasulov A. "Maktab psixologiyasi asoslari". – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.
5. Ziyonet axborot-ta'lim portali materiallari: www.ziyonet.uz
6. UNESCO. "School Violence and Bullying: Global Status Report". – Paris, 2019.
7. UNICEF. "Ending Violence in Schools: A Guide for Teachers and Psychologists". – New York, 2018.
8. To'xtaboyeva M. Psixologik maslahat va profilaktika ishlari. – Toshkent: Innovatsiya, 2021.
9. Internet ma'lumotlari